

АНОТАЦІЯ

Гуржи К.Л. Європейське місто як модус соціальної реальності та категорія культури. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 «Філософія» (03 – гуманітарні науки). – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2022.

Дисертаційну роботу присвячено філософській експлікації суттєвих рис та особливостей європейського міста. Сучасна локалізація соціальних процесів в місті симптоматично вказує на горизонт життєвого світу сучасної людини, на повсякденне поле, в якому реалізуються життєві практики й постає картина соціальної реальності. Саме місто стає ареною розгортання та протікання важливих сучасних світових процесів, міська інфраструктура уможливорює основні види сучасної комунікації, трансляцію та загальну доступність елементів культурного коду епохи. Пульс сучасного світу б'ється в містах, де сконцентровані всі культурні здобутки людства. Звісно, культури стикаються та сплавляються, атрибути міста історично змінюються й залежать від місця та часу свого втілення, але розгортання простору соціального, як культурного простору, що перебуває в постійних змінах – одна з ознак міської соціальної реальності.

Особливістю українського урбанізованого простору є вплив на нього радянського періоду, а пізніше – пострадянського пошуку власних національних та локальних орієнтирів. Саме зараз, коли дослідники пишуть про певну зміну цивілізаційної парадигми в розвитку України, є необхідність відповідності українських міст європейському та світовому урбанізованому простору. Трансформації українських міст й співвіднесення подібних трансформацій з європейськими зразками актуалізують необхідність такого дослідження в українських реаліях. Саме тому усвідомлення міста як найзагальнішої культурної форми, покликаної зберігати, кодувати та передавати інформацію про соціальний світ нащадкам, його сакральний устрій

та порядок – як певної світоглядної універсалиї європейської культури, є актуальним завданням у сучасних реаліях українського транзитивного суспільства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у в тому, що у вітчизняній соціально-філософській думці європейське місто вперше цілісно представлено як модус соціальної реальності та культурну категорію, втілену в ідеї міста й проявлену в міфі міста. Застосування феноменологічного, конструктивістського та синергетичного підходів до дослідження процесу створення та функціонування соціального простору міста, зокрема експлікації ідеї міста у вигляді міфу міста дозволили показати особливості європейського міста як модуса соціальної реальності, надати філософську дефініцію поняттям «міф міста» та «ідея міста», показати, що міф міста є формою буття ідеї міста. У результаті європейське місто концептуалізовано як реалізовану систему соціального буття, форма якої транслюється змістом ідеї міста, що має християнське походження, центральні смисли якої кодуються та транслюються міфом міста.

В роботі, відповідно до поставлених дослідницьких завдань, звертається увага на досягнення певного консенсусу між представниками основних філософських, антропологічних, соціологічних, психологічних та культурологічних течій у використанні міждисциплінарного підходу в сучасних міських дослідженнях. В другій половині ХХ століття «місто» як предмет рефлексії набуває в філософії статусу аподиктичної структури сучасного мислення. Місто заміщає місце колись непохитних для західної культури просторових категорій, на кшталт полісу, «земного граду», «раю», «пекла» або «чистилища». Водночас саме категорії культури відіграють роль тих понятійних структур, навколо яких формуються структури соціальної реальності і які набувають значної ваги в сучасних дослідженнях парадигм мислення та культурного буття. У контексті глобалізації дослідження міста знаходять особливий фокус. Так в умовах конкуренції культур місто не просто стає характеристикою / модусом втілення, існування / західної культури, воно

виступає вузловим моментом заломлення де змінюються культурні налаштування, сенсів та картин світу.

В роботі показано, що серед існуючих методів дослідження європейського міста особливе місце займає феноменологічний дискурс, що спрямований на експлікацію смислових структур мислення людини та соціальних форм, в яких ці структури відбиваються та втілюються. В роботі докладно розглядаються дві концепції: поняття «*Umwelt*» (світ смислів живої істоти) та «*Lebenswelt*» (життєвого світу), на основі яких показано, що конструктивістські теорії припускають в якості онтологічного допущення існування певної первинної реальності, на основі якої конструюється наступний рівень дійсності. Потенціал цього підходу для пояснення соціальної реальності через феномени повсякденного життя з точки зору дослідження міста дозволяє унаочнити соціальну реальність в міській формі. Місто – постає полем повсякденної діяльності, в якому реалізуються життєві практики та втілюються уявлення про соціальну реальність, спроби порушити які – це виклик аксіологічним підвалинам культури, що обумовлюють звичний порядок світу. Звернення до практичних аспектів співвідношення міста та культури дозволяє артикулювати уявлення соціальної системи про саму себе.

Досліджено особливості європейського міста, його ідеї, згідно з якою це місто постає. Звертається увага на контроверсійність феномену міста, залежність його ідеї від часу та простору, території, на якій місто постає. В роботі простежується кристалізація європейської міської культури від античного полісу, через християнське середньовічне місто до індустріального міста, де індустріалізація виступила чинником, що пришвидшив урбанізацію. На підставі ретроспективного аналізу обґрунтовано, що сакральне ядро ідеї міста, а відповідно й сакральний центр міста змінюється та трансформується у просторі та часі, але структурне місце та сакральна природа його значення залишаються інваріантними.

Ідея європейського міста пояснюється як простір соціального буття, що формується навколо сакрального центру та архетипічно відтворюється на

християнських територіях, набуває аподиктичного значення в структурі сенсів соціальної реальності Європи, в тому числі й модерного часу. Обґрунтовано, що європейське місто втілює світоглядну структуру християнського та модерного мислення і є одним з актуалізованих просторів повноцінної реалізації світоглядних імперативів християнської та модерної доби.

Автором розглядається архітектоніка європейського міста, виокремлюються його обов'язкові атрибути, релігійні архетипи та функціональні детермінанти, що дозволило пояснити ідею європейського міста як смислову структуру, в центрі якої знаходиться уявлення про сакральні цінності, а периферію складають імперативи, що регулюють соціальне буття у відповідності до центру; ця ідея є формою існування центральних смислів європейської культури (категорією культури), а її втілення – способом культурного буття (модусом соціальної реальності). Систематизовано бачення літературних та архітектурних проєктів ідеальних міст, суголосних встановленню бажаного соціального порядку – як спроб вербалізувати та теоретизувати ідею міста.

В роботі показано шляхи трансформації сакрального простору в сучасному місті та проаналізовано особливості побудови сакральних міських просторів та їхню роль для локальних спільнот. На прикладах міського простору *Ground Zero*, меморіалу убитим євреям Європи в Берліні, Триумфальної арки в Парижі та новим місцям пам'яті в сучасних українських містах виявлено загальні особливості сакралізації в місті, що полягає у: відповідності міських об'єктів ідеологізованим запитам суспільства; інтегративній функції для городян сакральних міських об'єктів які можна уявити як сітку міських координат; плюральності та множинності сакральних центрів характерних для сучасної сакралізації; взаємодії городян з сакральним простором через ритуалізацію відносин з ним.

У ході дослідження проаналізовано «роботу» ідеї міста. За допомогою звернення до наративу про місто – міфу міста показано, яким чином ідея міста, втілюючись в конкретному місті, стає формою культурного існування для

своїх мешканців. Міф міста представлено як актуальну реальність, пов'язану із системою уявлень локальної спільноти (городян) про місто та самих себе, закодовану символічними засобами в наративі про місто та одрефлексивовану в міському просторі. Визначено, що міф європейського міста артикулює сакральні сенси ідеї міста та способи їх реального буття.

Автором, на прикладі міфу Донецька, дослідженого до 2013 року, показано, що його наратив завжди будується навколо сакральних сенсів ідеї міста, а трансформації цього сакрального ядра, пов'язані з світоглядними зсувами (змінami в культурній онтології), змінюють просторову структуру міста та впливають на соціальне буття міста, маючи перетворюючий та мобілізаційний потенціал.

Концептуальне розуміння європейської цивілізації як міської культури, запропоноване Фернаном Броделем, в дослідженні доповнене аналізом трансформації однієї з основних культурних цінностей – культурної пам'яті в сучасному місті. Проведений аналіз дозволив виокремити нові горизонти культурного мислення в розумінні ідеї міста, що показано на прикладі зміни ставлення до культурної спадщини в місті залежно від того, як змінюється розуміння культурної спадщини на рівні європейської спільноти.

В роботі актуалізовано вектори подальшого міського розвитку на підставі проведеного аналізу програмних документів ООН (ООН-Хабітат, Всесвітнього форуму міст) щодо міського розвитку та виділено чинники, що обумовлюють зміну соціальної поведінки городян та впливають на зміну просторів, які людина конструює як середовище для життя: кількісне збільшення якісно нових міст та трансформуючий вплив урбанізації; вплив міжнародних організацій на формування порядку денного для міських перетворень та консенсусність рішень членів цих організацій; переосмислення промислових ландшафтів і визнання за ними культурної цінності; актуалізація міських союзів, як лінійних паритетних форм міського співробітництва.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні положення і висновки, наведені в дисертаційній роботі, можуть

використовуватися при моделюванні соціальних процесів та поведінки городян. Застосування результатів дослідження може бути корисним при практичній реалізації політики регіональної децентралізації, сприяти ініціюванню міжміського діалогу для розвінчання локальних стереотипів та зменшення соціальної напруги.

Ключові слова: європейське місто, ідея міста, ідея європейського міста, ідеальне місто, місто як категорія культури, культурна форма міста, міська культурна спадщина, архітектурна форма міста, міф міста, донецький міф, сакральний простір міста, пам'ять в міському просторі, міська соціальна реальність, універсалія культури, філософія міста.

SUMMARY

Hurzhy K.L. European city as a mode of social reality and a category of culture. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the acquisition of a scientific degree of Ph.D. by the specialty 033 "Philosophy" (03 - humanities). – Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2022.

The thesis is devoted to the philosophical explication of essential features of the European city. The modern localization of social processes in the city symptomatically points to the horizon of the modern person life world, to the everyday field in which life practices are implemented and the picture of social reality emerges. The city itself becomes the arena for the deployment and flow of important modern world processes, the urban infrastructure enables the main types of modern communication, transmission and general accessibility of the era cultural code elements. The pulse of the modern world beats in cities where all the cultural achievements of mankind are concentrated. Of course, cultures collide and merge, the city attributes change historically and depend on the place and time of their

incarnation, but the deployment of social space as a cultural space, that constantly changes is one of the hallmarks of urban social reality.

The Soviet period had its impact on the Ukrainian urban space, as well as subsequent post-Soviet search for own national and local landmarks. At this precise point in time, while researchers are stating a certain change in the paradigm of civilization in the development of Ukraine, there is a need to explore whether the Ukrainian cities comply with the European and global urban space. The Ukrainian urban transformation and correlation of such transformation with European models highlight the need for such a research in Ukrainian real life. That is why the perception of a city as the most common cultural form designed to store, encode and transfer the information about social world to descendants, its sacred structure and order – as a kind of worldview universals of European culture, is an urgent task in real life of the Ukrainian transitive society.

The scientific novelty of the obtained results is that in national socio-philosophical thought the European city as a mode of social real life and cultural category embodied in the urban concept and manifested in urban myth shows for the first time. Application of phenomenological, constructivist and synergetic approaches to the study of the urban social space establishing and functioning, in particular the explication of urban concept in the form of urban myth allowed to show the features of the European city as a mode of social reality, provide a philosophical definition of the concepts of "myth of the city" and "idea of the city", show that the myth of the city is a form of existence of the idea of the city. In result European city is interpreted as an implemented system of social real life, which form is translated by the content of the urban concept of Christian origin, the central meanings of which are encoded and transmitted by the urban myth.

According to the thesis objectives set, the paper draws attention to achieving a certain consensus between representatives of the main philosophical, anthropological, sociological, psychological, and cultural trends in the use of an interdisciplinary approach in modern urban research. In the second half of the XX century, the "city" as the object of reflection in philosophy acquires the status of

apodictic structures of modern thinking, independently or together with the opposition category "not city" ("villages", "settlements"). The city replaces the place of once spatial categories that are unshakable for Western culture, such as polis, "earthly city", "paradise", "hell" or "purgatory." At the same time, it is the categories of culture that play the role of those conceptual structures, like sand grains from which a pearl grows, around which structures of social reality are being formed and which acquire significant weight in modern studies of the paradigms of thinking and cultural being.

The thesis shows that among the existing methods of studying the European city a special place is occupied by phenomenological discourse aimed at explicating the semantic structures of human thinking and social forms in which these structures are reflected and embodied. The paper considers in detail two concepts: the concept of "Umwelt" (the world of meanings of a living being) and "Lebenswelt" (the lifeworld), showing that constructivist theories assume as an ontological assumption the existence of a certain primary reality, on the basis of which the next level of reality is constructed. The potential of this approach to explain social reality through the phenomena of everyday life from the point of view of urban research allows us to visualize social reality in an urban form. The city appears as a field of everyday activity, in which life practices are implemented and ideas about social reality are embodied. Any attempts to violate which mean a challenge to the axiological foundations of culture, which determine the usual world order. And turning to the practical aspects of the relationship between city and culture will help to articulate the idea of the social system about itself. The characteristics of a European city, its ideas according to which this city appears are investigated on the basis of the retrospective analysis. Attention is drawn to the controversial nature of the city phenomenon, the dependence of its idea on time and space, the territory on which the city appears.

The thesis traces the crystallization of European urban culture from the ancient polis, through the Christian medieval city to the industrial city, where industrialization was a factor that accelerated urbanization. Based on retrospective

analysis it is substantiated that the sacred core of the urban concept, and accordingly the sacred center of the city changes and transforms in space and time, but the structural place and the sacred nature of its meaning remain invariant.

It is proved that the European urban concept as a space of social existence being formed around the sacred center and archetypically reproduced in Christian territories, acquires apodictic significance in the structure of meanings of the European social real life, including modern times. It is substantiated that the European city embodies the worldview structure of the Christian and modern thinking and is one of the actualized spaces for complete worldview imperatives implementation of the Christian and modern age.

The author examines the architectonics of the European city, highlights its mandatory attributes, religious archetypes and functional determinants, which made it possible to explain the European concept. the European urban concept is a semantic structure, at the heart of which the sacred values lie, and which periphery consists of imperatives regulating social life in compliance with the center; this concept is a form of the central meanings existence of European culture (category of culture), and its embodiment – a way of cultural life (mode of social reality). Perspective of literary and architectural authorial perfect urban projects in agreement with the establishment of the desired social order – as attempts to verbalize the urban concept.

The thesis shows the ways of transformation of sacred space in a modern city and analyzes the features of the construction of sacred urban spaces and their role for local communities. The examples of urban space Ground Zero, the Memorial to the Murdered Jews of Europe in Berlin, the Arc de Triomphe in Paris, and new places of memory in modern Ukrainian cities, showed common features of sacralization in the city, which consists in the correspondence of urban objects to the ideologized needs of society; sacred urban objects can be represented as a grid of urban coordinates that have an integrative function for citizens; modern sacralization is indicated by the plurality and multiplicity of sacred centers; interaction of citizens with sacred space occurs through the ritualization of relations with it.

The thesis analyzes the "work" of the idea of the city. By addressing the narrative of the city – the myth of the city, it is shown how the idea of a city, embodied in a particular city, becomes a form of cultural existence for its inhabitants. The urban myth articulates and implements the cultural urban concept. The urban myth is presented as an actual reality linked to a system of local community (citizens) idea of the city and themselves, encoded by symbolic means in urban narrative and materialized in the urban space; the European urban myth articulates the sacred meanings of the urban concept and the ways for their real existence. It is determined that the myth of the European city articulates the sacred meanings of the idea of the city and the ways of their real existence.

Using Donetsk myth as an example, studied before 2013, it has been shown that its narrative is always built around the sacred meanings of the urban concept, and the transformations of this sacred core associated with ideological shifts (changes in cultural ontology) change the spatial urban structure and affect social existence of the city, having a transformative and mobilizing potential.

In addition, the thesis further developed an understanding of European civilization as urban culture proposed by Fernand Braudel, supplemented by transformation analysis of one of the main cultural values – cultural memory in the modern city. The analysis allowed us to identify new horizons of cultural thinking in understanding the idea of the city, as shown by the example of changing attitudes to cultural heritage in the city depending on how the understanding of cultural heritage at the level of the European community changes.

Study of the current state of urban change, in particular, through analysis of UN (UN-Habitat, World Urban Forum) policy documents on urban development, vectors updated of further urban development. The following factors have been identified as causing changes in the social behavior of citizens and the change in spaces that people construct as a living environment: the quantitative increase of qualitatively new cities and the transforming impact of urbanization; the influence of international organizations on the formation of the agenda for urban transformation and consensus decisions of members of these organizations; the

redefinition of industrial landscapes and recognition of their cultural value; the update of urban unions as linear parity forms of urban cooperation.

The practical significance of the results is that the main provisions and conclusions of this thesis paper can be used in modeling social processes and the behavior of citizens. The application of the research results can be useful in the practical implementation of the regional decentralization policy and to help initiate an inter-city dialogue to dispel local stereotypes and reduce social tension.

Keywords: european city, idea of the city, idea of the european city, ideal city, city as a category of culture, cultural form of the city, urban cultural heritage, architectural form of the city, myth of the city, Donetsk myth, sacred city space, memory in city space, urban social reality, universal of the culture, philosophy of the city.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України

1. Hurzhy K. City and its researchers: social-philosophical focus on the concepts and explanations of the city phenomenon. *Skhid: аналітично-інформаційний журнал*. 2019. Vol. 159. Issue 1. P. 37-41.
2. Гуржи К.Л. Нелінійний характер прояву конфліктогенних факторів у локальних просторах: особливості міського регіону соціальної реальності. *Схід: аналітично-інформаційний журнал*. 2015. № 2. С. 133-136.
3. Гуржи К.Л. Соціальна реальність: міський простір міфологічного. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2014. № 2. С. 72-78.
4. Білокобильський О., Сидорова К. Міф Донецька. Онтологія самосвідомості міста. *Схід: аналітично-інформаційний журнал*. 2013. № 6. С. 265-269. (Особистий внесок авторки складає 70%: визначено поняття «міф міста». Проаналізовано історію формування міфу Донецька, виділено основні етапи його становлення, виділено його змістовні та функціональні особливості).
5. Сидорова К.Л. Витоки та розвиток донецького регіонального міфу. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2012. Вип. 4(2). С. 222-229.

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, включених до міжнародних наукометричних баз

6. Hurzhy K. Idea and myth of the city from the philosophical research viewpoint. *European philosophical and historical discourse*. Volume 7. Issue 3. Czech Republic, 2021. P. 151-157.

Наукові праці які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Гуржи К. Культурно-соціальний зміст архітектурної форми міста: конфлікти взаємодії «західної» та «незахідної» міських форм. *Київські філософські студії: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 21 травня 2021 р.): тези доповідей*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. С. 20-23.
8. Гуржи К.Л. Місто як міфологічний конструктор. *Київські філософські студії-2020: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Київ, 19 травня 2020 р.): тези доповідей*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. С. 15-20.
9. Гуржи К. Сакралізація «центру» в сучасному міському просторі. *Філософські рефлексії сучасних світоглядних дискурсів: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 19-20 квітня 2019 року*. Вінниця, 2019. С. 68-75.
10. Hurzhy K. The Idea of the City. "The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2019", *International Scientific Conference (2019; Kyiv). International Scientific Conference "The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2019", April 23-24, 2019*. Kyiv: Publishing center "Kyiv University", 2019. P. 23-24.
11. Гуржи К.Л. Соціальний час та простір в світогляді сучасної людини (есеї на прикладі концепцій Трюльса Вюллера та Зигмунта Баумана). *Київські філософські студії-2019. Матеріали наукової конференції (м. Київ, 16-17 травня 2019 р.): тези доповідей*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. С. 119-121.
12. Hurzhy K. The city in the structure of social reality and changes city's cultural code in the modern era. *International Internet Conference: Future of Secular Western Civilization in Globalization Processes, May 31, 2017. KyivBrussels-Rome, Volume I, Part I*. Ukrainian institute of strategies of global development and adaptation, 2017. P. 25-28.
13. Гуржи К.Л. У пошуках «ідеального міста» або історія вигнання людини з публічного простору. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної*

конференції з міжнародною участю, присвяченої 80-річчю заснування Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, 4-5 квітня 2017 р.): тези доповідей. Вінниця: Тов «Нілан-ЛТД», 2017. С. 76-78.

14. Гуржи К.Л. Особливості міського миротворення: теорія та світовий досвід. *Матеріали VI Міжнародної наукової конференції «Соціальне прогнозування та проектування майбутнього країни: миротворення у гібридних війнах» (25 березня 2016 року, м. Запоріжжя).* Запоріжжя: КСК-Альянс, 2016. С. 46-48.

15. Гуржи К.Л. Експерименти з міським простором, соціальна інженерія та небезпека «смерті духу»: вплив на психологічне здоров'я городян. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 04 листопада 2016 р.): тези доповідей.* Вінниця: Тов «Нілан-ЛТД», 2016. С. 56-60.

Наукові праці які додатково відображають наукові результати дисертації

16. Гуржи К.Л. Місто як форма організації життєвого простору людини: погляд через дослідження міської типології та культури. *Наука. Релігія. Суспільство.* 2018. № 2 (62). С.25-33.

17. Гуржи К.Л. Сучасні та класичні теоретико-методологічні підходи до аналізу міста (соціально-філософський аспект). *Наука. Релігія. Суспільство.* 2018. № 1 (61). С. 120-127.

18. Гуржи К.Л. Де/конструювання міського соціального простору: дослідницький потенціал розробок Кевіна Лінча Та Коліна Елларда. *Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса за 2015-2016 рр.* Вінниця, 2017. С. 11-12.

19. Гуржи К.Л. Сакральні архетипи структури західноєвропейського міста. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Філософія.* 2015. Вип. 18. С. 53-59.

20. Гуржи К. Л. Збереження культурної пам'яті в сучасному місті: особливості регулювання на державному та міжнародному рівні. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. Hungary. VIII (37). I.: 223. 2020 Feb. С. 7-11.